

הזירה הישראלית-פלסטינית: בין הסלמה לרגיעה

ענת קורץ

ב־8 בפברואר 2007 חתמו נשיא הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס וראש הלשכה המדינית של חמאס חאלד משעל על הסכם עקרונות לממשלת אחדות. עוד בטרם גובש המצע הקואליציוני המשותף הסכימו הצדדים על הפסקת הירי לעבר ישראל כדי להסיר מעל רצועת עזה את הלחץ הצבאי הישראלי. ההסכמה הזאת, שנענתה בהפסקת פעילות צה"ל ברצועת עזה, שינתה את הדינמיקה הישראלית-פלסטינית לאחר חודשים של עימות. ואולם האתגר שבפני ממשלת ישראל נותר בעינו, עקב צמצום ההסכמה על הפסקת האש למגעים עם הנשיא עבאס בלבד. לנוכח מאזן הכוחות בזירה הפלסטינית כפי שהתגבש בשנים האחרונות, לא נראה שהפסקת האש תתמיד בלי תיאום בין ישראל לבין נציגות פלסטינית שתכלול גם נציגי חמאס. ההסכמה בדבר הקמת ממשלת אחדות עשויה לסייע להרחבת מסגרת ההידברות ולקדם הבנות בין ישראל לבין נציגות פלסטינית משולבת, שתישא באחריות ביטחונית כוללת.

ממשלת אחדות (שוב) על סדר היום

השיחות בין הנהגות הפתח לחמאס במכה, שגובשו בהן ההבנות שעל בסיסן אמורה לקום ממשלת אחדות, סיכמו סדרת מגעים בין התנועות שהתקיימו לסירוגין מאז השבעת ממשלת חמאס וביתר אינטנסיביות בעקבות פרסום "מסמך ההסכמה הלאומית" שנוסח במאי 2006 בידי אסירים פלסטינים בכלא הישראלי. השיחות נקטעו בינוני עקב הסלמה בעימות הישראלי-פלסטיני, כאשר צה"ל יצא למבצע רחב היקף ברצועת עזה ומטרתו להביא לשחרורו של החייל הישראלי גלעד שליט, שנחטף בשטח ישראל על גבול הרצועה וכדי לעצור את ירי הרקטות לנגב המערבי. על רקע ההסלמה בעימות הישראלי-פלסטיני הואצה התפוררותה

המוסדית של הרשות והחריפו העימותים בין כוחות הרחוב המזוהים עם הפתח ועם חמאס. נגד הנהגות שתי התנועות כאחד הופנתה ביקורת ציבורית בגין הכשל לנצל את הנסיגה הישראלית מעזה ליצירת מערכת שלטונית מתפקדת והן נקראו לשלב כוחות כדי לבלום את ההתנגשויות הבין-ארגוניות, לעצור את הפעילות נגד ישראל שהביאה תגובת נגד חריפה ולגבש מצע מדיני משותף שיביא לידי הסרת המצור הכלכלי מעל הרשות.¹ פגז תועה שנורה בידי צה"ל ב־8 בנובמבר 2006 במהלך פעילות לסיכול ירי מן הרצועה והרג 23 תושבי בית-חנון, דרבן את חידוש השיחות. לאחר כמה חודשים, בעידוד בין-ערבי ובחסות סעודיה, סוכמו הדיונים בעקרונות לתיאום מדיני ולחלוקת סמכויות מוסדיות.² גם לחצים פנים-ארגוניים, שעוצמתם התחזרה

ענת קורץ חברה בצוות המחקר של המכון למחקרי ביטחון לאומי.

ככל שנחלשה הרשות, דרבנו את חידוש השיחות. עד שנת 1993 אופיינה הפוליטיקה הפלסטינית בהנהגה שמושבה בפזורה ובמערכת מוסדית נסמכת שהתהוותה בשטחים. בואם של אישים מובילים מההנהגה החיצונית לשטחים הפך את הזירה הפלסטינית למערכת דו-קוטבית להלכה, ולמעשה לבעלת ארבעה קטבים. מרכיביה העיקריים הם תנועת הפתח ולצדה, ולמעשה נגדה, נמצאת תנועת חמאס. לשתי התנועות יש שלוחות חיצוניות, המתחרות עם הנהגות הפנים על השפעה, ושתייהן קשורות לגורמים מקומיים הקוראים תיגר על הנהגות "הפנים". נוסף על אלה, פעילים בשטחים פלגים וקבוצות, שעקב היחלשות המערכת המרכזית גיבשו יכולת מבצעית וסדר יום עצמאי.

הפתח, שבאמצעות הנשיא עבאס נאחזת בשאריות מאחזיה בשטחים, נראית כתזכורת עלובה לעבר מפואר. בשנים האחרונות הפכה התנועה לרשת רופפת של תאים ומחנות, המהווה תמיכה סמלית להנהגה חסרת יכולת להוביל סדר יום מדיני ואזרחי. בני דור הביניים של התנועה קוראים לשידוד מערכות ארגוני. בניגוד לעבאס, קראו ראש המחלקה המדינית של אש"ף פארוק קאדומי ואישים מדור הביניים של התנועה לשיתוף פעולה עם חמאס גם אם לא תמלא את התנאים שהציבו לה הן הנשיא עבאס והן הקוורטט – הפסקת הטרור והכרה בישראל ובהסכמים שנחתמו בעבר בין ישראל לאש"ף.

תנועת חמאס, שמסגרתה הארגונית ברורה יותר, מתמודדת אף היא עם מתח פנימי. חאלד משעל, ראש הלשכה המדינית שבדמשק, חותר להחליש את הנהגת הפנים של התנועה בדרך לנשיאות הרשות ואולי בהמשך גם לראשות אש"ף. משעל, שהשפעתו נסמכת על שליטה בכספי התנועה, מילא תפקיד מכריע בעיכוב הסכמת חמאס לדרישות שהציב עבאס כתנאי לשיתוף פעולה בין התנועות ובהם הכרה ביוזמת השלום הערבית ממאוס 2002 ובהחלטות שהתקבלו באו"ם בנושא הסכסוך הישראלי-ערבי. גורמים בזרוע הצבאית של התנועה מנהלים – על-פי

הנחיות מדמשק – מדיניות לוחמנית, המנוגדת לקו הבלימה שמנסה ראש הממשלה איסמעיל הנייה להוביל כדי לאפשר לממשלת חמאס להתבסס. ואולם גם משעל מודע לסף שממנו והלאה לא תצא תנועת חמאס נשכרת מהסלמה בעימות עם ישראל ומקריסת המערכת המוסדית בשטחים. באור זה יש לראות מסרים שהעביר, ולפיהם יסכים לשחרור החייל הישראלי החטוף אם תמלא ישראל תנאים שיכתיב, ואת חזרתו על הצעה לשביתת נשק ארוכת טווח – הודנה – אם כי תוך התנייתה בנסיגת ישראל לקווי 1967 ושינון הסירוב להכיר בישראל. הצעה זו, כמו גם הסכמתו לשיתוף הפתח בממשלה, מעידה כי משעל אינו חותר להסלמה בעימות עם ישראל ולהחרפת ההתמודדות הבין-ארגונית בכל מחיר, אלא שואף לכונן מצב שבו תוכל חמאס להתבסס ולכונן את ההתרחשויות.

התקווה שחיוק כוחות הפנים יאזן את השפעתם המתסיסה של גורמי "החוץ" היא שהעניקה תנופה לשיחות, שהתחדשו כאמור בין הנשיא עבאס לראש הממשלה הנייה לאחר אירוע בית-חנן, תוך מאמץ להפריד בבלי לילות הרקע בין קריאות לנקמה כואבת, שמשמעותה הסלמה בעימות, לבין קריאות לויתור על עקרונות רעיוניים קשיחים ועמדות כוח לטובת הכלל. מטרה נוספת שממשלת אחדות נועדה לקדם היא הסרת המצור הכלכלי מעל הרשות. שתי התנועות – יותר לחוד מביחד – נזקקו להזרמת כספים ולהוקרה ציבורית בגין הצלחה להסיר את החרם שהוטל על הרשות עם השבעת ממשלת החמאס.

המגעים זכו לעידוד נמרץ של מצרים וירדן – המודאגות ביותר מגלישת הפן האלים של המתיחות הפנים-פלסטינית אל מעבר לגבול. סעודיה וקטאר היו אף הן שותפות לניסיונות התיווך בין המחנות, בין היתר בניסיון לצמצם את השפעתה המתרחבת של איראן על חמאס באמצעות תמיכה כלכלית.³ גם בזירה הבינלאומית שמעבר לאזור זכה הרעיון לאהדה. וכך במהלך שנת 2006, על רקע ההסלמה

כספים בלי שחל ריכוך בעמדת חמאס כלפי ישראל. בכינוס הפורום בווישינגטון בתחילת פברואר 2007 הובעה תמיכה בנשיא עבאס וחמאס נקראה שוב להיענות לתנאים שהוצגו לה עם הקמת ממשלתה. ואולם ערב הכינוס קרא סגן שר החוץ של רוסיה להסרת החרם מעל ממשלת החמאס. קריאה דומה סיכמה דין וחשבון שהכינה ועדה פרלמנטרית בריטית שבחנה את המצב בשטחים בתום שנה לניצחון חמאס בבחירות למועצה המחוקקת.⁶

לנוכח המבוי הסתום שבו נמצאו השיחות בין הפתח לחמאס לאורך חודשים, הצטמצם הטווח שבמסגרתו ביקשו הנהגות התנועות להגיע להסכמה. תשומת הלב הלכה והתמקדה בנושאים שדחיפות הטיפול בהם האפילה אף על הצורך להקל את הלחץ הכלכלי מעל הרשות: המתרחקות הבין-ארגוניות וההידרדרות הביטחונית בזירה הפלסטינית עצמה וההסלמה בעימות הישראלי-פלסטיני. הסכמות בין הפתח לבין חמאס בנושאים אלה הושגו עוד לפני שגובשו במכה העקרונית לממשלת אחדות.

מאז ניצחון חמאס בבחירות למועצה המחוקקת נעשה העימות האלים בין כוחות הרחוב המשתייכים לפתח ולחמאס הנושא הנושא ביותר על סדר היום הציבורי בשטחים. המאבק מתמקד ברצועת עזה, שם היו קרבות ירי, התנקשויות בפעילים מובילים, חטיפות וחבלה בתשתיות כלכליות וארגוניות של שתי התנועות בבחינת התרחשויות יום-יומיות. האירועים האלו, כמו גם הפגנות כוח המוניות מטעם חמאס והפתח, גלשו לגדה המערבית, אם כי בהיקף ובעוצמה חמורים פחות מברצועה. העימות המתרחב הניע מאמצי בלימה חוזרים ונשנים: כמה פעמים הסכימו ביניהם הנייה ועבאס על הפסקת אש. האחרונה שבהן, לפני "הסכם מכה", גובשה ב-30 בינואר 2007 בעקבות תקריות שנהרגו בהן 34 בני אדם, נפצעו כ-120 ונחטפו כ-40.⁷ פעילי חמאס, המאורגנים במיליציה ובה כ-6,000 איש, נחושים לבצר לתנועתם מעמד שליט ברחובות עזה.⁸ פעילי פתח, לעומתם, אינם שותפים כולם לכוונתו של עבאס לייצב את

בעימות הישראלי-פלסטיני והחרפת המשבר הכלכלי בשטחים, התרופפה ההתנגדות הבינלאומית להידברות עם ממשלת אחדות. האיחוד האירופי אף הבטיח מפורשות כי הסרת החרם תישקל בחיוב אם תוקם ממשלת אחדות. התבטאויות ברוח זו דרבנו את המגעים הבין-ארגוניים בנושא, שכן הגמול הכלכלי והמדיני הצפוי לממשלת אחדות אמור לפצות את הפתח ואת חמאס כאחד על מתחים, שיחריפו בשורותיהן עקב הוויתורים שיידרשו משתיהן כדי לממש את הרעיון.

בנוסף, הקמת ממשלת אחדות עשויה להביא את היום שבו ייפתחו ערוצי הידברות רשמיים בינה לבין מדינות שהחרימו את חמאס לפני ולאחר השבעת ממשלתה, וזאת אולי אף תוך זניחת הדרישה להכרה מפורשת של חמאס בזכות קיומה של ישראל כתנאי להסרת הסנקציות. אמנם, האו"ם, ארצות-הברית, בריטניה והאיחוד האירופי עדיין דבקים בנשיא עבאס כשותף ובדרישות שהציבו לחמאס כתנאי להידברות מדינית. עמדה זו לא השתנתה בעקבות ההסכמה בין הפתח לחמאס על כינון ממשלת אחדות משום שזו לא כללה הכרה מפורשת של חמאס בישראל אלא נכונות לכבד – אם כי לא "לאמץ" – הסכמים שאש"ף חתם עליהם בעבר. מחויבותו של הממשל האמריקני לתנאי הקוורטט ולחזיקו של עבאס הומחשה בהעברת כספים ואמצעי לחימה לכוחות הפתח ובאימון יחידות של המשמר הנשיאותי. אמצעי הלחימה הועברו ממצרים באישור של ישראל. הקונגרס אישר החלטה לאסור העברת סיוע לרשות כל עוד חמאס נאמנה לסירובה להכיר בישראל ולמאבק האלים, ובינואר 2007 הורה הנשיא בוש למחלקת המדינה להעביר כ-86 מיליון דולר לכוחות הביטחון הפלסטיניים שבשליטת הנשיא עבאס.⁴

עם זאת התרופף עם הזמן החרם הכלכלי. בעקבות אסון בית-חנן הודיעו חברות הליגה הערבית כי יחדלו משיתוף פעולה עם החרם.⁵ סדקים ניבעו גם בחזית הקוורטט: האיחוד האירופי העביר

בהיערכות צבאית מואצת, שלא נזקקה למלחמת לבנון כמקור השראה. ההיערכות הזאת, שבמסגרתה שולבו תאים של פעילי שטח במסגרת צבאית למחצה ובה כ-6,000 איש, נועדה להרתיע מפני ניסיון של גורמי ביטחון הקשורים לפתח לפגוע בעצמות הפעולה של התנועה. ממשלת אחדות גם לא תעצור באחת את מאבק השליטה הבין-ארגוני בשטחים. אם תקרוס הפסקת האש שהוכרזה בסוף נובמבר, ימשיכו ביטויי האלימים של המאבק ויגלשו מן הזירה הפלסטינית לזירה הישראלית-פלסטינית. ואשר להסרת החרם הכלכלי שהוטל על הרשות – גם זו הרי מגמה שהתפתחה בלי קשר לסיכויי כינונה של ממשלת אחדות או להסכמת חמאס לקבל את תנאי הקוורטט. במילים אחרות: הסיכונים שצפוי כי יארבו לישראל לאחר הקמת ממשלת אחדות, יתפתחו למעשה באותו המסלול שבו הם מתפתחים בין כה וכה.

הפסקת אש כפי שגובשה בנובמבר אינה חסם מפני הסיכונים האלה. התפוררות המסגרות המוסדיות בשטחים, המובחנת בייחוד בפתח, לא פסחה על חמאס. הכוונה להקים ממשלת אחדות וגם מימושה בפועל לא יחפו על היחלשות השליטה של הנהגות שתי התנועות בגורמי שטח למיניהם. המתח בין שתי התנועות, מגבלות שליטתן בשטח והימצאות נשק רב בידים לא מורשות בשטחים – כל אלה יערימו קשיי אכיפה גם אם תצא ההסכמה בדבר חלוקת משאבים וסמכויות מן הכוח אל הפועל.

ראש ממשלת ישראל אהוד אולמרט הכריז שישראל תגלה איפוק "כדי לתת הזדמנות של ממש להפסקת האש".¹⁰ ישראל גם הביעה נכונות להרפות את הלחץ הצבאי בגדה כדי לאפשר את הרחבת הטווח הגיאוגרפי של הרגיעה. אלא שבין ישראל לבין גורמים פלסטיניים מבדילות תפיסות מנוגדות של התנאים האמורים לעודד שמירה על הפסקת האש. מבחינת ישראל, הקפדה ממושכת על רגיעה היא תנאי להפסקת הפעילות הצבאית בשטחים וגם לגיבוש סדר יום מדיני בעתיד. גורמים פלסטיניים

הזירה באמצעות דיאלוג בין התנועות. מוביל הגישה הלוחמנית בפתח הוא מוחמד דחלאן, לשעבר ראש מנגנון הביטחון המסכל של הרשות ברצועה ומבכירי דור הביניים בתנועה. הצבא העממי, שהוא שוקד על גיוסו וארגונו, אמור להוות כוח נגד למיליציה של חמאס. במסגרת ממשלת אחדות ייעשה מאמץ לאחד את כלל הגורמים החמושים לכוח לאומי, אך ספק אם מהלכים בכיוון הזה יביאו במהרה ובאופן גורף לידי הרגעת האווירה הלוחמנית השוררת בעזה.⁹

נושא אחר שהסכימו עליו עבאס והנייה הוא הצורך להסיר את הלחץ הצבאי הישראלי. על-פי הצעה מצרית-סעודית הסכימו הנהגות פתח וחמאס להפריד בין השיחות בנושא מצע מדיני משותף לבין פעולה מידית להרגעת העימות הצבאי. נציגי פלגים פלסטיניים שונים נענו לקריאתו של עבאס להפסיק את האש. משעל תמך בהצטרפות חמאס ליוזמה. בתגובה על הודעת עבאס ולפיה הסכימו הפלגים לחדול מירי הרקטות מהרצועה לנגב, מפגיועי התאבדות ומחפירת המנהרות המשמשות להברחת אמצעי לחימה לרצועה, ולנוכח הכשל הנמשך לעצור את ירי הרקטות מן הרצועה גם באמצעים צבאיים מסיביים, הסיגה ישראל את כוחותיה מן הרצועה. הפסקת האש הוכרזה בבוקר ה-26 בנובמבר.

הפסקת אש, לפי שעה

על רקע מאמציהם של הפתח ושל חמאס לגבש תיאום מדיני, גבר החשש שבהיותה שותפה בממשלת אחדות תנצל חמאס את הרפיית הלחץ הכלכלי להכנות למימוש "אסטרטגיית השלבים". ואולם לא מימוש הכוונה לכוון ממשלת אחדות הוא שורש הבעיה הניצבת לפני ישראל. חמאס ושאר הגורמים המאורגנים ברשות נמצאים ממילא במירוץ חימוש. על המסרים שהנחו את מאבקה של חמאס בישראל מאז היווסדה של התנועה, נוספה בקיץ 2006 גם הקריאה להיערך להסלמה בעימות ברוח בניין הכוח של חזבאללה, כפי שזה בא לידי ביטוי בהתמודדות עם צה"ל במלחמת לבנון השנייה. כוונה זו מגובה

**כדי לצמצם
את האפשרות
שגורמים
חמושים בשטחים
יחדשו את
מעגל האלימות
ויגררו את
ישראל לתגובה,
צריכה ישראל
לחתור לתיאום
עם גורמים
פלסטיניים בעלי
יכולת אכיפה,
ולפעול ליצירת
מצב שבו יומחשו
יתרונותיה של
הרגיעה**

הבין-ארגוני בזירה הפלסטינית – היחלשות הפתח והתחזקותה המקבילה של חמאס, ובייחוד התגבשות ההסכמה על כינון ממשלת אחדות – לא יהיה אפשר להתקדם להשגת יעדים אלה בלי תיאום ביטחוני עם נציגות פלסטינית מורחבת, שתכלול גם נציגי חמאס. ההידברות העקיפה והחשאית בין ישראל לבין חמאס, שנוהלה לאורך חודשים בניסיון להביא לידי שחרור החייל שנחטף ביוני 2006, התקבלה בישראל בהבנה. הידברות ישירה עם חמאס, בטרם מולאו התנאים שהציבו לתנועה ישראל והקוורטט, תיתקל בהתנגדות ציבורית. בזירה הבינלאומית ייתפס שינוי המדיניות כאות להסרת החרם. אלא שאת משמעותם של הקשיים האלה ממשלת ישראל צריכה לשקול לעומת המחיר שיגבה סבב נוסף של אלימות. חמאס כבר התחייבה לפני הנשיא עבאס לשמור על רגיעה. הידברות בין ישראל לבין נציגות פלסטינית מורחבת, שתוסמך בידי ממשלת אחדות, תקנה יתר תוקף להתחייבות זו. המסר הזה אמור לסייע למקבלי החלטות בישראל לרכך התנגדות ציבורית צפויה להרפיית הלחץ הצבאי והכלכלי מעל הרשות בתגובה למאמץ אכיפה נמשך ומוכח.¹⁴

אפשר שחוויה שלטונית חיובית, שתתאפשר על-ידי הקלה משמעותית במצור הישראלי על השטחים, וזאת בתמורה למאמץ שיטתי לאכוף רגיעה ביטחונית, תחזק בחמאס את המגמה הפרגמטית כפי שהשתקפה לאחרונה בנכונות לרגיעה במאבק עם ישראל. אפשר אף לצפות כי תרגומה של פרגמטיות זו להתמתנות מדינית יזכה בתמיכה ציבורית בשטחים, בייחוד אם חמאס תוביל אותה כחלק ממשלת אחדות ואם זו תתלווה למהלכי שיקום שיתאפשרו על ידי הרפיית הלחץ הכלכלי והצבאי שמפעילה ישראל, ככל שתימשך רגיעה ביטחונית.¹⁵ חתירה להידברות עם נציגות פלסטינית משולבת נדרשת לא רק כדי להעניק סיכוי להפסקת האש שסוכמה בנובמבר, אלא גם כדי לנסות ולסלול דרך לשביתת נשק ממוסדת שבמסגרתה וכתנאי לה יימצא בניין הכוח הפלסטיני תחת פיקוח בינלאומי הדוק. ריכוך

לוחמניים, לעומת זאת, התנו את הרגיעה בהפסקה כוללת של פעילות ישראל ברצועה וגם בגדה. כבר בימיה הראשונים של הרגיעה הייתה פעילות צה"ל נגד פעילי טרור בגדה עילה לג'האד האסלאמי להמשך ירי הרקטות מן הרצועה.¹¹ מאז כניסת הפסקת האש לתוקף ועד שלהי ינואר 2007 נרשמה ירידה תלולה בהיקף ירי הרקטות.¹² ב-29 בינואר אירע באילת פיגוע התאבדות שמבצעו היה פעיל הג'האד האסלאמי.¹³ הפיגוע התרחש על רקע ההחרפה בהתנגשויות בין פעילי הפתח לפעילי חמאס ברצועה, ולדברי מתכנניו נועד להזכיר למחנות היריבים שעליהם לחדול מהמאבק הפנימי ולהתמקד במאבק בישראל. ספק רב אם ההבנות שאליו הגיעו הנהגות פתח וחמאס כבסיס לממשלת אחדות תניא את פעילי הג'האד מניסיונות נוספים להחיות את המאבק.

ממשלת ישראל דבקה ב"הבלגה" על אף לחץ ציבורי להגיב על המשך הירי לנגב. עם זאת, ב-27 בדצמבר סייגו ראש הממשלה אולמרט ושר הביטחון פרץ את מדיניות ה"הבלגה" ואישרו "פעילות ממוקדת" נגד משגרי הרקטות בעת השיגור. בעקבות הפיגוע באילת סיכמו ראשי מערכת הביטחון כי "ההבלגה" תישמר, אם כי צה"ל הונחה לפעול נקודתית נגד תשתית הג'האד האסלאמי בעזה. אם כן, עם הזמן הצטמצם היקפה של הפסקת האש והיא לבשה אופי של הפרות ספורדיות אך שיטתיות ונמשכות מהצד הפלסטיני, ופעילות נגד נקודתיות בגדה וברצועה מצד ישראל. בתנאים אלה, בלי מאמץ אכיפה מרוכז של המחנות המובילים ברשות, לא ירחק היום שבו תיוותר ההסכמה בין ישראל לבין עבאס בגדר מחויבות ריקה מתוכן.

כדי לצמצם את האפשרות שגורמים חמושים בשטחים יחדשו את מעגל האלימות ויגררו את ישראל לתגובה, צריכה ישראל לחתור לתיאום עקרונית עם גורמים פלסטיניים בעלי עניין ובעיקר בעלי יכולת אכיפה, גם אם מוגבלת, ולפעול ליצירת מצב שבו יומחשו בשטחים יתרונותיה של הרגיעה. לנוכח השינויים שחלו בשנים האחרונות במאזן הכוחות

הקמת ממשלת אחדות לא תשבית לחלוטין את המאבק על הבכורה בזירה הפלסטינית וגם לא תבטיח מימוש מיידי וגורף של רגיעה ביטחונית בזירה הישראלית-פלסטינית

עמדת ישראל כלפי הרשות עשוי להעניק יתר תוקף לתביעה לחדש את הפיקוח הבינלאומי על השימוש בסיוע המגיע ממילא לשטחים ואף להרחיבו. תמיכה בינלאומית בשביתת נשק מוסכמת – קרי התניית הסיוע לרשות בשמירה על רגיעה מקיפה ומתמשכת ובייחוד מאמץ מוגבר של שלטונות מצרים לעצור את הברחת אמצעי הלחימה לרצועה – תקשה על ההיערכות לסבב עתידי של העימות ויצמצמו עוד את מעשיותה המוגבלת בלאו הכי של "אסטרטגית השלבים".

האם חמאס יכולה להיות בת שיח לישראל? מסרים שמשמיעים דוברי חמאס בהקשר זה אינם חד-משמעיים. בד בבד עם קריאות לחיסולה של ישראל חוזרת ומוצהרת זה שנים מספר נכונות להודנה. לאחרונה נוספה על ההתבטאויות גם מוכנות – אם כי מותנית – לאכופ הפסקת אש על כל הפלגים, ולא בכל הצהרה מוזכרת התניית ההודנה בנסיגה מלאה של ישראל לגבולות 1967. כשהתנהלו השיחות על ממשלת אחדות הצהיר שר החוץ בממשלת חמאס מחמוד א-זהאר כי התנועה לא תכיר בישראל ובהחלטת מועצת הביטחון 242, אך הוסיף ואמר שחמאס תתנגד לחידוש התהליך המדיני אם מקור הסמכות הפלסטינית יהיה אש"ף ולא המועצה המחוקקת, שבה נהנית חמאס מרוב מכריע.¹⁶ בינואר 2007 הסיט משעל את ההתנגדות להכרה בישראל מן התחום האידיאולוגי להקשר המעשי בהכריזו שישראל היא "עובדה", ומדינה פלסטינית, כשתקום, תוכל להכיר בה רשמית. מצעה של ממשלת האחדות האמורה לקום אינו כולל הכרה רשמית בישראל, אם כי כאמור נכללת בו כוונה "לכבד" את ההסכמים שעליהם חתם אש"ף. הנהגת חמאס לא נסוגה לחלוטין מעקרונותיה, אך חל בהם שינוי מובחן, ברמה ההצהרתית לפחות. השאיפה המנחה את חמאס לשנות את מבנהו של אש"ף, כך שיבטא נאמנה את עלייתה ומעמדה בזירה הפלסטינית, אינה ממעיטה ממידת הפרגמטיות שמבטאות העמדות שנשמעו לאחרונה. בצד המסרים

המסורתיים מתפתחת אפוא בחמאס גישה שאינה שוללת מכול וכול הידברות עם ישראל אלא מדגישה את התנאים הפוליטיים-הטריטוריאליים שבמסגרתם תתאפשר הידברות, ואת שאלת הייצוג הלאומי.

לפי שעה, חידוש הדיאלוג המדיני בין ישראל לרשות אינו עומד על הפרק. מחד גיסא, הקיפאון משחרר את חמאס, על אגפיה השונים, מדיון בפשרות שיסכנו את לכידותה של התנועה; ומאידך גיסא, סרבנותה המדינית של חמאס דוחה את היום שבו תידרש ממשלת ישראל לדון בווייתורים רעיוניים וטריטוריאליים. מבחינת ישראל, הנשיא עבאס נותר השותף להידברות. ב-23 בדצמבר 2006, לאחר כשנתיים שבהן לא נפגשו ראש ממשלת ישראל ונשיא הרשות הפלסטינית, נפגשו אולמרט ועבאס. על-פי הבטחה שהעניק אולמרט לעבאס העבירה ישראל לרשות הפלסטינית מאה מיליון שקל מכספי המסים של הפלסטינים, המוחזקים בידי ישראל. כמו כן מומש חלק מן ההבטחה שניתנה לעבאס להקל את התנועה האזרחית בגדה. ואולם חולשתו המוסדית של עבאס, הנתק בין ישראל לבין חמאס והפרות רצופות של הפסקת האש – כל אלה שללו אפשרות לראות בפגישה ראשיתו של תהליך עם כיוון ברור. על כל פנים, בין ישראל לבין עבאס יש חילוקי דעות משמעותיים בנוגע לאופיו של התהליך מכאן ולהבא. ומעבר לכך, ישראל דבקה ב"מפת הדרכים" בעוד עבאס מתנגד להסדר זמני, כזה המצוי במוקד השלב השני של ה"מפה".¹⁷

למרות זאת, ודווקא על שום הקיפאון המדיני, ביטאו פתח וחמאס עניין ברגיעה ביטחונית בזירה הישראלית-פלסטינית. על כך מעידה הפסקת האש שגובשה בספטמבר. בתחושת דחיפות לא פחותה פעלו הנהגות התנועות להרגעת המתיחות בזירה הפלסטינית באמצעות ניסוח עקרונות לשתוף פעולה קואליציוני. על כך מעיד סיכום מצעה של ממשלת האחדות. הכוונה לכונן ממשלת אחדות טומנת בחובה הזדמנויות. בין היתר, הממשלה הזאת עשויה להוות בסיס לגורם מרכזי שיפעל לשמירה על רגיעה בזירה

הערות

1. על-פי משאל דעת קהל, כ-46% מכלל הנשאלים תמכו בהקמת ממשלת אחדות, שבה תהיה חלוקת עוצמה שווה בין הפתח לבין חמאס. ראו: Palestinian Public Opinion Poll No. 21, The Palestinian Center for Policy, Survey Research Unit: 14–16 September, 2006. ראו גם: "ביקורת חריפה בעיתונות הפלסטינית נגד הפלגים, המנהיגים והאלימות הפנימית", בתרגום ממר"י, 24 באוקטובר 2006.
2. על-פי ההסכם ימשיך ויכהן איסמעיל הנייה כראש ממשלה, בממשלה יכהנו תשעה שרים חברי חמאס, שישה חברי פתח, חמישה עצמאיים וארבעה מפלגים אחרים.
3. סעודיה הבטיחה לממשלת האחדות הפלסטינית תמיכה בסך חצי מיליארד דולר.
4. לנוכח האתגרים שעמם מתמודדת ארצות-הברית בעיראק, האיום הגלום בתכנית הגרעין האיראנית, ועל רקע השינוי במאזן הכוחות בקונגרס לטובת המפלגה הדמוקרטית, נשמעים בממשל קולות בזכות השלמה עם תוצאות ההליך הדמוקרטי ברשות הפלסטינית כדי להנמיך את הפרופיל של הסכסוך הישראלי-פלסטיני בכלל הדילמות שאליהן נדרשת ארצות-הברית באזור. אין זה מן הנמנע, שהתגבשות מחשבה להסיר את החרם מאיראן ומסוריה תלווה גם בגישושים להידברות עם חמאס. המגמה הזאת עשויה לצבור תאוצה אם אמנם תתבסס ברשות ממשלת אחדות מתפקדת, ולנוכח הפסקת אש נמשכת בזירה הישראלית-פלסטינית. דוברי חמאס מצמצמים את הנכונות להגיע להבנה עם ישראל למישור הביטחוני, כפי שמעידה ההצעה לשביתת נשק ארוכת טווח. ועדיין, הידברות עם ארצות-הברית עשויה להועיל לחמאס אם וכאשר תתפתח או תיכפה הידברות בין הצדדים. כהכנה להתפתחות כזאת אפשר שחמאס תלך בדרכו של אש"ף ותחפש קשר עם הממשל האמריקני בהיותו הגורם הבינלאומי העיקרי, אם לא היחיד, העשוי להפעיל לחץ אפקטיבי על ישראל.
5. הכנסתה של הרשות הפלסטינית ירדה בכ-60% מאז מארס 2006. בין אפריל לספטמבר קיבלה הרשות כ-500 מיליון דולר (לעומת כ-1.2 מיליארד דולר באותה התקופה בשנת 2005). עיקר הירידה בהכנסות נגרם עקב עיכוב כספי המסים (כ-360 מיליון דולר) המוחזקים בידי ישראל. רוב הסיוע שהוגש – כ-300 מיליון דולר – הגיע ממדינות ערב. רובו נמסר ישירות לנשיא עבאס, אך סייע לתשלום

הפלסטינית ובזירת המאבק בישראל. ישראל תוכל לנסות ולעודד התקדמות בכיוון הזה. צעד ראשון תהיה הכרה ברשות, על מרכיביה השונים, ככתובת לתיאום ביטחוני.

סיכום

הקמת ממשלת אחדות לא תשבית לחלוטין את המאבק על הבכורה בזירה הפלסטינית וגם לא תבטיח מימוש מידי וגורף של רגיעה ביטחונית בזירה הישראלית-פלסטינית. ובכל זאת יש לבחון אפשרות לנסות ולשפר את סיכויי ההתבססות של הפסקת האש הישראלית-פלסטינית, שסוכמה בנובמבר בין הנשיא עבאס לבין חמאס ובינו לבין ישראל, באמצעות תיאום ביטחוני בין ישראל לבין נציגות פלסטינית שתכלול גם נציגי חמאס. ממשלת אחדות פלסטינית עשויה להיות בסיס להתגבשותה של נציגות כזאת.

ניצול הפסקת אש בידי חמאס ופלגים אחרים לשם היערכות להמשך המאבק ביניהם ובישראל הוא סכנה מוחשית. ואולם סיכונים מידיים ואיומים לטווח הארוך, העלולים לנבוע מהמשך ההתבססות האזרחית והצבאית של חמאס על רקע משבר חברתי וכלכלי בשטחים ומהתחזקותם נעדרת הפיקוח של גורמים לוחמניים על רקע קריסת השלטון המרכזי – סיכונים אלה תקפים גם אם לא ירפה הלחץ הכלכלי והצבאי שמפעילה ישראל. כדי לבלום את הסיכונים האלה צריכה ישראל לנסות ולפתוח לרשות פתח לשיקום, בראש ובראשונה באמצעות תיאום ביטחוני עם הכוחות המובילים בה. הפסקת אש מוסכמת תותיר בידי ישראל את האופציה לשוב ולהטיל על הרשות מצור צבאי וחרם כלכלי אם זו לא תיושם כלשונה. לעומת זאת, בלא הענקת הזדמנות להפסקת אש באמצעות נקיטת צעדים שיגבירו בחמאס וברשות בכלל את העניין בהתבססות שלטונית ובשיקום אזרחי, תמשיך ותתרחק האפשרות לשלוט בסיכונים קיימים ומתפתחים, ותתרחק גם האפשרות לחדש בהמשך הדרך את ההידברות המדינית.

10. Haaretz.co.il, 27.11.2006.
 11. "גדודי חללי אל-אקצא" מעבירים מסר לחמאס: בכל פעם שיותקפו אנשינו בעזה, תשלמו את המחיר כאן, בגדה", "אמצע היום, כיכר מנרה", מאת אבי יששכרופ, Haaretz.co.il, 15.12.2006.
 12. בנובמבר 2006 נורו 157 רקטות, בדצמבר – 50, ובינואר 2007 נורו 30 רקטות. ראו: "חדשות העימות הישראלי-פלסטיני 16-31 בינואר 2007", המרכז למורשת המודיעין (מל"מ), מרכז המידע למודיעין ולטרור.
 13. את האחריות לפיגוע קיבלו עליהם במשותף "גדודי חללי אל אקצא", המשויכים לפתח.
 14. על-פי סקר דעת קהל שנעשה בדצמבר 2006 בציבור הישראלי, 58% מן הנשאלים צידדו במגעים עם מנהיגי חמאס, אם הארגון ישחרר את החייל החטוף גלעד שליט (מרכז תמי שטיינמן למחקרי שלום, מדד השלום, 9 בינואר 2007).
 15. סקר דעת קהל שעשתה אוניברסיטת א-נג'אח בשכם העלה כי רבים בציבור הפלסטיני (61%) סוברים כי ירי רקטות הקסאם מזיק למאבק הלאומי הפלסטיני או אינו מביא תועלת. 65.7% מן הנשאלים הביעו תמיכה בהגבלת המאבק האלים בישראל לגדה המערבית (Ynet, 19.11.2006).
 16. Ynet, 12.11.2006.
 17. רעיון המדינה הפלסטינית הזמנית, שהעלה הנייה יחד עם הצעתו לשביתת נשק לעשר שנים, נדחה בידי עבאס.
- משכורות לעובדי הרשות וכך הקל מן הלחץ על ממשלת חמאס (Jerusalem Post, Online Edition, 2.11.2006). בנאום לפני באי הוועידה הכלכלית בדאבוס בשלהי ינואר 2007, מסר הנשיא עבאס כי 79% מתושבי רצועת עזה חיים מתחת לקו העוני, וההכנסה הגולמית לשנה בשטחי הרשות היא פחות מ-800 דולר לנפש (haaretz.co.il, 28.1.2007).
6. "Development Assistance and the Occupied Palestinian Territories" ALJAZEERA.NET, 31 בינואר 2007.
 7. Haaretz.co.il, 31.1.2007.
 8. לפי ממצאי סקר דעת קהל שנערך בשטחים על ידי Palestinian Public Opinion Poll No. 22, The Palestinian Center for Policy, Survey Research Unit ופורסם ב-17 בדצמבר 2007, לו היו נערכות בחירות למועצה המחוקקת הייתה חמאס זוכה ב-36% מן הקולות והפתח ב-42%. שביעות הרצון מתפקוד חמאס ירד מ-42%, שנרשמו שלושה חודשים לפני לכן, ל-33% בלבד. עם זאת, שביעות הרצון מתפקודו של הנשיא עבאס ירדה מ-55% שנרשמו שלושה חודשים לפני כן ל-40% בלבד.
 9. הנהגות הפתח וחמאס נענו בחיוב להצעת מצרים להקים כוח צבאי משותף, שיבטא את החתירה לאחדות ויסייע למאבק בגורמים לוחמניים. ראו: Middle East Newsline (menl), Vol. 9, No. 43, January 31, 2007. ביטוי לדבקות הפתח וחמאס בכוונה זו אפשר למצוא בהחלטה, המשולבת בהסכם על הקמת ממשלת אחדות, למנות לתפקיד שר הפנים נציג עצמאי.

המכון למחקרי ביטחון לאומי מודה

ליוסי חכמי

על תרומתו להוצאתו לאור של העדכן האסטרטגי.